

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

II 62

ԳԵՊ Ի

II 7
62

ՀԻՍՏՈՒՅԻՆ ԳԼՈՒԽ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Հ. ՄԵՍՐՈՊ Վ. ԺԱՂԻԿԵԱՆ

Վ Ի Ե Ն Ն Ա

Բ Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1891.

ՍԵՐԵԲ

706

II $\frac{1}{62}$

2009

Դ Է Պ Ի

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳԼՈՒԽ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԿՐԹԱԿԱՆ

ՏԵՏԲՆԵՐ

ՀԱՏՈՐ Գ.

ԴԵՊ Ի

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳԼՈՒԽ

ՎԻԵՆՆԱ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1891.

ՍԵՏԵ
708

ՀԱՆԿԵՐ Զ

ԴԵՊ

ԱԿ

Ի

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳԼՈՒԽ

1590

ՎԻԵՆՆԱ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1891.

Ա Ջ Դ

Լ. Հուլէրի տփս ծանապարհորդական նկարագրութիւնն ազատ թարգմանելով՝ կը դիտենք ծանօթացնել ազգայնոց հիւսիսային ընկնական գաւառներն, ուր նշանաւոր ուղեւորութիւններ եղած են, որոնց ստորագրութիւնն հետաքրքրական է շատերուն:

Կ. Պոլիս:

Հ. ՄԵՍՐՈՊ Վ. ԺԱՂԻԿԵԱՆ

706-2009

հ\$701

4732/41

ԴԵՊ Ի

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳԼՈՒԽ

Է.

ազմաց եռանդն արծարծեց եւ մտադրութիւնն արթնցուց վերջերս Գերմանիոյ կայսեր ի հորուեգիա ճանապարհորդութիւնը՝ նոյն երկրին աշխարհագրական վիճակին տեղեկանալու: Եւ արդեամբք հորուեգիա՝ իւր հետաքրքրական բնակչոքն, ծովախորշներովն, սառնագետերովն ու ջրվեժներովն այցելութեան արժանի է: Լեզուի օտարութիւն, կլիմայի

տարբերութիւն եւ ինչ ինչ տեղական դժուարութիւնք՝ կրնան թերեւս իրաւացի երկիւղ մը յառաջ բերել. բայց լեզուի տեղեակ չըլլալով իսկ եւ ամենեւին առանց դժուարութեան, ամենահետաքրքրական տեղերը ծանապարհորդ մը կրնայ տեսնել եւ լնովին գոհ ըլլալ: Տեսութեան արժանի եւ հետաքրքրական տեղերն որ ըսինք՝ Տրոնթհայմէ մինչեւ Հիւսիսային Գլուխ եղած նաւարկութեան մէջ ամփոփուած են: Այս վայրաց անջրպետութեան մէջ՝ ուղեւորին աչացն այնչափ շքեղ, այնպիսի մեծապանչ, այն աստիճանի վսեմ տեսարաններ կը բացուին, որ աշխարհիս եւ ոչ մէկ կողմն ոչ կայ եւ ոչ ալ տեսնուած է: Այսնպատակաւ՝ Տրոնթհայմէ շաբաթն երկիրցս մեկնող, ամենայն հնարաւոր պատրաստութեամբք կատարեալ ամրացեալ շոգենաւ մը պատրաստ կը կենայ: Մինչեւ Հիւսիսային Գլուխ՝ տեսութեան արժանի տեղերը կենալ, եւ երբեմն լեզուագէտ առաջնորդի մը ընկերակցութեամբ խմբովին ցամաք ելլել՝ չորեքօրեայ նաւագնացութիւն է: Երթեւեկի ութօրեայ ծախքը միայն առաջնակարգ ծանապարհորդներու համար՝ մնունդն ու ցամաքային շրջագայութիւններն ի միասին հաշուեալ, լոկ 250 մարք է: Բովանդակ նաւագնացութեան ատեն ծովային հիւանդութենէ ամենեւին երկիւղ չկայ. որովհետեւ Նորուեգիոյ բոլոր երկայնքը պատող կղզեաց գօտին, կատաղի ալեաց յոժը կը կոտրէ, որով ցա-

մաքի եւ գօտւոյն պարփակած ծովուն անցքը միշտ հանդարտ կը մնայ, եւ շոգենաւն այս անցքին մէջէն անցնելով՝ ի ծովափանց ամենեւին չեմօնուելուն՝ կարելի կ'ըլլայ հանդարտ եւ անվրդով նաւել, եւ տեսնելու արժանի բնութեան ամէն փառաւոր հրաշալիքը զննել:

Տրոնթհայմ երթալու համար երկու գլխաւոր ծամբայ կայ. կամ Շթէթթինէն ուղղակի Քրիստիանա նաւել, եւ կամ ըստ կարելոյն ծովէ խոյս տալ ուղողը Գերմանիոյ պատերազմական նաւահանգստէն՝ Քիլ քաղաքէն, Մեծ Պէթ կամ Սուեդ նեղուցներուն մէկուն մէջէն նաւելով Շվէտ կ'անցնի, ուր վերջերս բացուած երկաթուղեաւ՝ ափունքն ի վեր Նորվեգիոյ եւ Քրիստիանա կ'երթայ, եւ Քրիստիանայէն փոխանակ ծովու ծամբան բռնելու՝ երկաթուղեաւ հարաւային Նորուեգիոյ լայնանիստ անտառներու մէջէն Տրոնթհայմ կ'ելէ:

Տրոնթհայմ սքանտինաւեան ցամաքակղզւոյն ամենահին քաղաքներէն է, ուր ատեն մը Նորուեգիոյ թագաւորք կը պսակուէին: Քրիստոսէ 1000 տարի ետքը Սուրբն Օլաֆ այս քաղաքին հիմերը դրած է: Սոյն քաղաքն իւր համանուն լայնաձիգ խորշն ներքին ծայրը, Նիտ գետին՝ ծովու մօտ ձեւացուցած ցամաքակղզւոյն վրայ շինուած ըլլալուն՝ մինչեւ վեշտասաներորդ դար Նիտհոլմ (Նիտի բերան) կ'անուանուէր: Քաղաքին դիրքն յատուկ սիրունութիւն մ'ունի, ա-

ջակողմը կարգ մը նկարագեղ բլուր ու բարձրաւանդակներ՝ գեղեցիկ ժապաւինով մը կարծես քաղաքը ժապաւինած են. բլրոց ու բարձրութեանց վրայ հին ամրոցներ իրենց խորիստ դրիւքը գահավիժելու կը սպառնան, եւ ոմանց վրայէն խիտ կանանչազարդեալ սիրուն ամարանոցները կարծես թէ գեղածիծաղ դիմօք ի տես եկող այցելու պանդխտին « Բարի՛ եկար, բարի՛ տեսանքի », ողջն մը կ'արձակեն ի բարձանց: Շատ յաջող եւ նպաստաւոր է Տրոնթ հայտի օգտբաժինը. պտղաբեր ծառք՝ նոյն իսկ ընկուզնին, պանչեւրակէս կ'արգասաւորին, եւ ծովախորշն, որ թէպէտ բաց ծովէն 50 քիլոմետր հեռու է, երբեք չի սառիր: Չմեռը խիստ չքաւէն զատ, ամառն հաճոյական, զուարճալի եւ զով է: Մինչ Ամերիկա՝ ըստ ամենայնի նոյն աշխարհագրական լայնութեան ներքեւ, Ղապրատորի եւ Պաֆինի երկիրները բուսականութեան եւ ոչ հետքը կ'երեւայ. մինչ Կրէօնլանդ անչափելի թանձր սառը բոլոր երկիրը ծածկած եւ ընդարձակ սառնադաշտ մը դարձուցած է, Տրոնթ հայտ՝ եւ Կորուեգեան ափունք ունին բարեխառն օդաբաժին, որուն համար երախտագէտ պէտք են ըլլալ միայն եւ միայն Մեքսիկոյի խորշին յատակէն բխած առատահոս եւ զեռուն յորձանաց, որ անդիմադրելի զօրութեամբ մը՝ Արլանտեան Ովկիանոսը կը կտրեն կ'անցնին, եւ Խլանտայի ու Կորուեգիոյ եզերքն ողողելով՝ դէպ ի Շրիցպէրի կը

դիմեն եւ հոն կ'անհետանան: Եթէ այս յորձանքը հրաբխական արկածիւ մ'իւր պիտեան ուղղութենէն խոտորի, ամբողջ Կորուեգիոյ մշակութիւնն աւերիչ հարուած մ'ընդունած կ'ըլլայ, եւ երկիրը մեծաւ մասամբ անբակտելի սառոյցներու եւ ձեանց տակ յաւիտեանս կը թաղուի կը մնայ: Այն ատեն նաեւ Անգղիա եւ Գերմանիա իրենց օդաբաժնոյն խաթարումն ու ապականութիւնն յայտնապէս զգալու կը սկսին:

Տրոնթ հայտի պատմական յիշատակութեան արժանի եւ մեծագործ շէնքն է Մայր եկեղեցին՝ որուն պարտական է քաղաքն իւր համբաւն ու նշանակութիւնը: Այս եկեղեցին կառուցեալ է ի պատիւ սրբոյն Օլաֆայ թագաւորին՝ որ քաղաքին հիմնադիրն եղած եւ բոլոր Կորուեգիոյ մէջ բրիտանեութեան տեւողական հաստատութիւն մը տուած է: Սրբոյն գերեզմանին վրայ ի սկզբան պարզ եկեղեցի մը շինուած էր, բայց ժամանակ անցնելով՝ երբ բոլոր Եւրոպայէն ի պատիւ ոսկերաց սրբոյն խումբ խումբ ուխտաւորներ գալու սկսան, եկեղեցին մեծցնելու հարկն ալ ստիպողական եղաւ: Ամբողջ 150 տարի, 1150—1300 շինութիւնը տեւեց: Նախ հին հռոմայեցի ոճով սկսաւ եւ յետոյ անգղիական նախագիծացի ոճով վերջացաւ: Կորաղանդութեան ատեններն եկեղեցին յաւեր դարձաւ եւ սրբոյն հողեղէն մնացորդներն անողորմաբար անարգեցան եւ ոսկրներն

ամիտիող արծաթեայ արկղն յաիշտակութեամբ
Գորէնհակէն ուղարկուեցաւ: Այսու՝ քաղաքն
ու եկեղեցին խոպանացաւ: Մարդու ձեռքէն
պրծածներն հրդեհները լափեցին, այնպէս որ
եկեղեցւոյն ամբողջ նաւակն՝ ի բաց առեալ քանի
մը պատի փլատակներ, աներեւոյթ եղած է:
Եկեղեցւոյ կողմնակի թեւը՝ հազիւ բաւական
նորոգուած աշտարակովը, դեռ կ'երեւայ, եւ
Բողոքականաց աստուածային պաշտամանց տեղի
եղած է. շքեղ եւ փառաւոր աւագ խորանն իւր
ութանկին դմբեթովն՝ որուն տակ աստն մը
Սրբոյն մասունքն ամիտիող արկղը կը կենար,
այժմ ըստ հին յատակագծի վերստին շինուե-
ցաւ: Այս նոր շէնքը կը ստիպէ զմեզ իւր նախ-
նական գեղեցկութեան մասին քանի մը խօսք
յաւելուլ: Հերձաքարն ու մարմարիոնը կարծես
թէ հոս կենդանութիւն մը զգեցած են, սիւներն
այնպիսի ճարտար փափկութեամբ քանդակուած
եւ փառաւոր են, որ մարդ կ'ապչի. այն աստի-
ճանի մտացածին են կամարին ու պատերուն զար-
դերն, արաբացի նկարներն ու քանդակներն որ
տեսնողը կը զարմանայ կը զմայլի, եւ ամբողջին
բովանդակ ազնուութիւնը, վայելչութիւնն ու
գեղեցկութիւնը գոյներու ճարտար հակադրու-
թեամբն աւելի փառաւորութիւն մը ստացած է:
Թէ արդեօք կարելի՞ է մեր առեւններն՝ ըստ ծրա-
գրոյն ամբողջ եկեղեցին իր նախնական փառաւ-
որութեան հասցնել, ապագայն միայն կրնայ

պատասխանել: Այժմ՝ Տրոնթհայմ 22,000
բնակիչ ունի, որք մեծաւ մասամբ վաճառակա-
նութեամբ կ'ապրին: Նորուեգեան վաճառք,
այսինքն՝ մաշկեակ, ձուկն եւ փայտ, այս քաղա-
քէս բոլոր աշխարհ կը տարածուին: Փողոցներու
վրայ թէպէտ առուտուրը վառվուն ու կենդա-
նի է, եւ գործօն աշխուժութիւն մը կայ, սակայն
հանդարտութիւնն ամէն կողմ տիրած է: ծովե-
ղերեայ քաղաքաց յատուկ աղմուկն, աղաղակ-
ներն ու գըղգիւնն հոս ամենեւին չի տեսնուիր:
Ապացոյց մը՝ թէ Ժողովուրդք որչափ հիւսիսա-
յին, այնչափ ալ հանդարտ, ծանր ու պաղարիւն
կ'ըլան. պարագայ մը՝ որով աստիճանաբար
մեռնող բնութեան մարդոց վրայ ըրած աղդե-
ցութիւնն յայտնապէս կը տեսնուի:

Ահա Տրոնթհայմի տեսութեան արժանի
իրերը. ելլենք շոգենաւ մօտնք, որ նաւահանգստի
մէջ երկաթ նետած մեզի կը սպասէ եւ կէս
գիշերի մօտ դէպ ի հիւսիսային Գլուխ իւր շար-
ժումը պիտի սկսի:

Ներկրորդ առտու զմեզ հիւրասիրող շո-
գենաւը Տրոնթհայմի խորշէն բաւական հեռա-
ցած կը գտնենք, եղբրքն ի վեր ուղղակի հիւսի-
սոյ ճամբան բռնած պերճ ճեմօք ճօճալով սէգ
սէգ կը յառաջանայ: Ի սկզբան ցամաք երկիրն
տեսութեան համար հետաքրքրական բան մը
չ'ընծայեր: Ծովափանց առջեւ լերկ եւ ցած

ժայռեր կան, որոնց վրայ ձկուներ տարածած են չորացրելու համար: Ի ներքուստ տեղիս տեղիս ձեամբ ծածկեալ եւ բաւական բարձր լերինք կ'երեւան, սպիտականերկ դռներով ու պատուհաններով ցիր ու ցան բնակարանք ծովեզերեայ միակերպութիւնը կ'ընդհատեն, ծանծաղէ եւ խութքերէ նաւորդներն զգուշացնելու համար՝ ծովու վրայ կարմրագոյն տակառներ կը տեսնուին: Սակայն մեր շոգենաւն երկու հմուտ առաջնորդ ունի, որ վեց վեց ժամ կը հսկեն եւ դիշեր ատեն մշուշ եւ մառախոյղ մէջն անգամ ուղիղ ճամբէն չջղելու արդիւնքն ու վարժութիւնն ունին: Ճանապարհորդք իրենց գիշերային հանգիստն առած ըլլալով՝ հետզհետէ վեր կ'ելլեն, վերջապէս նաւու տախտակամանին վրայ նարօտակերտ ընկերութիւն մը կը կազմուի: Աշխարհիս ամէն կողմանէ եկած իրարու անծանօթ մարդիկ, զիրար առաջին անգամ կը տեսնեն, զիրար կը բարեւեն, իրարու մտերիմ բարեկամ կ'ըլլան: Այս ընկերութիւնը կազմող անդամոց ազգայնութիւնը քննել ուզելու ըլլանք՝ առաւելութիւնը միշտ Անգղիացւոց շնորհելու ենք, որոնք ամէն դարուն՝ տեսնելու եւ որոնելու անյագ փափաքով՝ մակընթացական հեղեղ մը նման, բոլոր աշխարհք կը տարածուին: Գերմանացի տարրն ալ ընկերութեանս մեծ քանակութեամբ ներկայ է, նաեւ Պաւլերա համեստ թիւ մը կը ներկայացնէ. Ռենոսի գաւառէն երեք

անձինք, մէկ Փրանկ, մէկ Հայաղգի, Գաղղիայէն, Նորուեգիայէն, Ամերիկայէն, Ասորւոց երկրէն եւ Աւստրալիայէն քանի մը զոյգ ընտանիք: Եւ որովհետեւ ասոնց համար՝ ութ օրուան երկայն միջոց մը, իրարու ուրախութեանց եւ վշտաց մասնակից ըլլալու վճիռն արդէն տրուած է, անոր համար իրարու հետ վաղ կ'ընտանենան եւ խումբ խումբ եղած՝ «Ճոպանաձիգ» ըսուած նաւային զուարճալի խաղով իրենց ժամանակը կ'անցնեն: «Ճոպանաձիգ» ըսուած խաղոյն էութիւնն է՝ նաւու ճոպանէ սկաւառակի մեծութեամբ հիւսուած օղը նետելով՝ հեռաւոր ցոյց մ'անցնելու յաջողակութիւնն: Նորակազմ ընկերութեան ճիշդ այս զբօսանաց ատեն, մեր շոգենաւը բաց ծովէն ելած ըլլալով, եզերքը պաշտպանող կղզիք քանի մը ժամ աներեւոյթ կ'ըլլան, որով շոգենաւը քիչ մը թաւալգլոր խաղալու կը սկսի, օդն ալ իւր նպատակին հանդիպցնելը բնականապէս կը դժուարնայ, նաւուն տատանմանէ պատճառեալ զանազան ծաղրաշարժ շարժումներ եւ դէպքերն ալ ոչ սակաւ զուարթութեան պատճառ կ'ըլլան, եւ վերջապէս հարկ կ'ըլլայ խաղը դադարեցնել: Գէպ ի կէսօր դարձեալ կղզեաց եւ հաստատուն երկրի մէջ եղող նեղուց մը կը մանենք, ուր խողովալ ծովն իւր ազդեցութիւնը կ'որոնցնելով՝ զմեզ հանգիստ կը թողու եւ հանգարտ ու գոհ սրտիւ կրնանք ճաշը վայելել, որուն համար երախտագէտ զգացմամբ կ'ըսենք՝

Թէ միշտ ծովուն հանդարտ տեղերն ըլլալու միտ
կը դնեն մեր հիւրասէր հրամանատարք:

Ճաշէն ետքը վեր ելլելով՝ մեր մտադրու-
թիւնը գրաւող նորանոր տեսարաններ մեր առ-
ջին կ'ելեն: Զայժմ մեր տեսած մանր կղզիներն՝
այլանդակ տեսիլներով լեռներ կ'ըլլան: Խոր
խորշեր ցամաք երկիրը փորած ներս մտած են,
ի հեռուստ սեւ սեւ ժայռերու մէջէն մեծա-
նիստ սառնակոյտեր կ'երեւան: Հոս բնութիւնն իր
առանձին սեպհականութիւններով՝ հիւսիսակա-
նաց վառվռուն եւ աշխոյժ երեւակայութեանը՝
զրուցախառն եւ պաճուճադարձ վէպեր հնա-
րելու նիւթ մատակարարած կ'երեւայ: Զոր օրի-
նակ, առջնիս կանգնած ահագին ժայռի կտորն՝
լէքէօ կղզին, մարդակերպ ձեւ մ'ունենալուն,
հիւսիսային երեւակայութիւնն անոր վրայ հսկա-
յաձեւ կուսի մը քար դարձած ըլլալուն առաս-
պելաբանութիւնը հնարած է: Ասկէ ետքը Թորկ-
հաթթէն՝ 800 ոտք լեռնաբերձ կղզին կ'ելլէ մեր
առջեւ, որ թաղեայ խուրի մը նման՝ կարծես ծո-
վու վրայ կը շողայ: Այս կղզւոյն ամենանշանաւոր
բանն այն ծակն է՝ որ ստորերկրեայ ուղւոյ մը
նման լեռան մէկ կողէն մինչեւ մէկալ կողմը
կ'անցնի, եւ դրսէն նաւով անցնողը ծակին միւս
կողմէն երկինքը կը տեսնէ: Այս կղզւոյն առջեւ
հարկաւ մեր շոգենաւը կը կենայ եւ բնութեան
շինած ստորերկրեայ ուղին տեսնելու համար
խմբովին ցամաք կ'ելլենք: Այն ատեն զարմաց-

մամբ կը տեսնենք՝ Թէ ծովէն մեզի երեւցող փոքր
ծակը՝ եկեղեցւոյ մը բարձրութեամբ ուղղահայ-
եաց պատերով ահագին կամար մը կ'ըլլայ,
15 մեդր բարձրութեամբ եւ 20 մեդր լայնու-
թեամբ: Զատակն ստուար փլատակներով ծած-
կուած է եւ վերէն տակաւին իյնալու սպառնա-
լիք ալ կան. ի մասնաւորի՝ գարնան այս անձաւը
մանելը խիստ վտանգաւոր է: Զարմանալի երեւ-
ոյթ մը կը պարզի մեր առջեւ, երբ ներսի կէս
մթութենէն՝ դուրսն օրւան լուսով փայլող կղ-
զեաց վրայ աչք մը նետենք. այս կղզիք անձաւին
մտից շրջանին պատճառաւ շրջանակաւոր պատ-
կերի մը պէս կ'երեւան: Այս ստորերկրեայ անց-
քին ծագման մասին գիտնականք այլեւայլ կար-
ծիք ունին. հաւանականին հետեւելով՝ կ'երեւայ
թէ ջուրց եւ ալեաց զօրութեամբ բացուած է
այս անցքն, ժողովրդեան երեւակայութիւնն ալ՝
այս կղզւոյն եւ մօտ եղող 1էքէօ եւ 1600 ոտք
բարձր Հեստմանտ հսկայաձեւ ժայռակղզւոյն
ուրիշ մեկնութիւններ տուած եւ զարհուրելի
առասպելներ հնարած է: Մեր շոգենաւն
այս կղզին թողլով, Արթէն կղզւոյն առջեւէն
կ'անցնի, որուն վրայ ուժկու եւ մինչեւ 3000
ոտք բարձր լեռանց շղթայ մը իւր ձիւնապատ
սարերը կը բարձրացընէ, եւ սարերուն իրարու
նմանութեան համար Եփն Գրէ անունն առած
է: Ճիշդ այս քերց առջեւէն անցած ժամանակ
ի մայրն խոնարհող արեգակն այս ձիւնապատ

սարերուն վրայ իւր շառագոյն նշոյն հեղուկ, իբր գերաշխարհիկ լուսով մ'այս փառաւոր սաւերը կը շողացնէ, մինչ ջրոյ վրայ անոնց խաւիսը թանձր ստուերով պատեալ ծածկեալ է: Սայրասուր պատի մը պէս մեր ձախ դին օդոց մէջ խրոխտաբար կը բարձրանայ տխուր Տին-նէսէօ կղզին: Մեզմէ 50 քիլոմէր հեռու՝ բայց շատ մօտ երեւցող եւ 2000 ոտք բարձրութեամբ պանծացող Լովուստէն եւ Թրէնէն կղզիները՝ ծովու մութ կապոյտ կոհակներուն մէջէն գլուխ նին կը բարձրացնեն. առջինը կարծես թէ օդէ կախուած եղջիւր մըն է. երկրորդը փրած ամրոցի մը նմանութիւնն ունի: Հոս մեր աչքն ուր որ դարձնենք, նոր նոր կղզիներ կը տեսնենք. մերթ դղեկի կամ աշտարակի մը պէս ջրէն վեր խրոխտաբար դէպ ի երկինք բարձրացած, մերթ օդոյ մէջէն ի բարձունս սլանալ ուղողն մը պէս. մինչ հիւսիսոյ արտաքին ծովու կղզիներն՝ երեկոյեան լուսոյն զօրութեամբ կէս մը թափանցիկ, հեռու հեռու հորիզոնին վրայ շարուած կեցած են: Զովացուցիչ մթնշաղը իւր շողից թուխ քօղը համատարած ծովու եւ ժայռերու վրայ տարածած եւ մեր բոլորտիքն առած ատեն՝ հին հեթանոսական ատեններէն աւանդութեամբ մեզ հասած դէզ մը զրոյցներ մեր ականջները կը զուարճացնեն, թէ այս մեր տեսած վայրենի կողմանք ատեն մը Վերինկեցոց հայրենիք եղած են, եւ թէ Վերինկեցի խաժամուժը հեղեղն մը

պէս բոլոր աշխարհք կոխած է, եւ թէ հասած տեղը հրոյ եւ սրոյ ճարակ բրած եւ հարուստ աւարներով հայրենիք դարձած է. թէ հեռաւոր ծովու վրայ Սանտֆէգէն կղզին՝ ձկնորսական ամենայարմար վայրերովն ու ամենագեղեցիկ անտառներովն եւ իւր փառաւորութեան վերջին ծագն հասած ատեն՝ յանկարծ ծովու յատակը սուղած անհետացած է: Մենք այս հին պատմական աւանդութեանց մէջ ընկղմած, եւ մեր միտքն հնութեան երազներ երազած ատեն, որոտումն զմեզ կը սթափէ, մեր նաւէն արձակուած թընդանօթի այս հարուածը կը ծանուցանէ՝ թէ հիւսիսային բեւեռական շրջանակն անցանք: Գէպք մը՝ որ մեր ուղեկից բարեկամ Անգղիացիներէն անվերջանալի „Hip, hip, hurrah“ աղաղակներով կողջունուի: Երեկոյեան լուսոյ մէջ ժամացոյցը կը նայինք, կէս գիշերն անցեր է, թէպէտ հիւսիսային արեւելեան կողմանէ օրն ալ դարձեալ ծայր արձակելու սկսած է. ժամ մ'ետքն արեւը նորէն պիտի ծագի եւ բոլոր գիշերային ուրուական երեւութից վախճան պիտի տայ: Հիւսիսային բեւեռական շրջանակն անցած՝ կէսգիշերեայ արեգական երկրին մէջն ենք: Արեւը մեզի համար վերջին անգամ մտած է, մինչեւ մեր դարձը, ամբողջ 120 ժամ շարունակ զմեզ պիտի լուսաւորէ: Սակայն այս գողտրիկ միտային միւս երեսն ալ տեսնելու է: Այս տեւողական աւուր պատասխանող ձմեռնային գիշերուան եր-

կայնութիւն մ'ալ կայ: Ա'լ լաւագոյն է մեր
ամառուան գեղեցիկ օրը: Այս հիւսիսային ճա-
նապարհորդութեան ատեն, եթէ մարմնոյն քնոյ
հանգիստ մը շնորհել ուզենք, ճիշդ ատենն է.
վաղըւան օրը մեզի նորանոր երեւոյթներ պա-
տրաստած է:

Բ.

յօր, ինչպէս յառաջա-
գոյն ծանուցուեցաւ, Լո-
փոթ կղզեաց խումբն մեր
առջեւ պիտի ելլէ. առ այժմ՝
որչափ ալ մեր աչքն հիւսի-
սէն չբաժնելու կը ձգնինք,
տակաւին բան մը չենք
տեսներ: Ընդ հակառակն, ցամաքի վրայ Սփար-
թիղեան ահագին ձիւնապատն՝ որ Եւրոպայի ա-
մենամեծ եւ ահեղ սառնագետերէն մէկն է, մեր
մտադրութիւնը բոլորովին գրաւած է: Կորուե-
գիա՝ աշխարհիս ամենամեծ սառնագետն՝ ունե-
նալու պատուոյ մրցանակը ձեռք բերելու հա-

¹ Սառնագետը՝ բարձրաբերձ լեռներէն կառաղաքար
ի հովիտս իջնող սառնալից հեղեղն է:

մար Իսլանտի յայտնապէս ձայնատուր կ'ըլլայ: Այս լեռնային վիթխարի հսկային մեծութեան վրայ պատշաճ գաղափար մ'ունենալու համար՝ ալպեան ժայռերէն հոռոյ յորձանաց յիշատակը մեր մտքէն հեռացնելով, 70 քիլոմէդր երկայնութեամբ, 20—40 քիլոմէդր լայնութեամբ եւ ծովէն 4000 ոտք բարձր՝ ձեան եւ սառնամանեաց տակ բոլորովին թաղուած տափաստան մ'երեւակայենք: Ասդին անդին միայն՝ ի ծործորս հովտաց, ալպեանց նման քանի մը սառնագետք զառ ի թափն ի վայր խոր մինչեւ ի ծով կ'իջնան: Յառաջ երթալով կը հասնինք՝ իւր սրբութեաց ալեօքը զարհուրելի եւ վտանգաւոր Սալթենֆիորտի սահմանաց բերանը՝ վաճառականութեամբ ծաղկեալ փոքրիկ Պէօտէ քաղաքին: Հոս Շվեդիի ամենաբարձր Սուրբիթեյմս (1883 ոտք) լեռը՝ իւր սպիտակափայլ պատմութեան օդոյ մէջ բարձրագլուխ շողալով փաղփաղելով երեւան կ'երէ: Մեզմէ շատ հեռու, հիւսիսային կողմը, ծովու վրայ նշանախնեցի նման բժեր կը տեսնուին. ասոնք ալ Լոֆոթ կղզեաց բարձունքն են: Մեր շոգենաւն համընթաց ձեմիւք դէպ ի հոն իւր ղեկն ուղղած է. այժմ Արիթէօ կղզւոյն մօտն հասանք. ծովափանց ամենավտանգաւոր ջրոց մէջն ենք. ծովու վրայ ամէն տեղ խուրձն խուրձն սպիտակ ձողեր կը տեսնենք՝ որ հրամանատարին ապահով ճամբայ ցուցնելու համար, աւելի նման՝ ջրոց վրայ կը բարձրանան: Եթէ մէզն ու

մառախուղը վրայ հասնի՝ որ կրնայ քանի մ'օր տեւել, պէտք ենք կենալ մինչեւ որ փարատի եւ օդը պայծառանայ: Աւերջապէս ծովային խումբ եւ ապառաժք բարեբախտաբար մեր ետեւը մնացին եւ այժմ Հիւսիսային Խոլմը րսուած լայն եւ անհանգիստ ծովածոցոյ մէջէն անցնելով՝ հասանք Լոֆոթ կղզեաց, որոնք ի հեռուստ՝ արեւու լիւսի վառաւորութեանը մէջ, շողացող երկայնածիփ պատի մը պէս մեզն կ'երեւային: Ասոնցմէ բոլորովին զատ է Օսթվաակէօ կղզին, որ 3000 ոտք բարձրութեամբ գահաւանդ մը եւ դալարագեղ մարգագետիններ ունի, տեղտեղ ձկնորսի խրճիթներ ալ պակաս չեն: Սպիտակ որորներ եւ աղբի աղբի ծովային թռչունք բարձրաձայն ճչելով՝ նաւուն բոլորտիքը կը թռչտին եւ կայմերու վրայ կը դադարին: Հիւսիսային րսուած անուանի ձկնորսարանն ալ հոս է:

Լոֆոթ կղզեաց խումբն իւր համբաւն ու անունը պարտական է բարեխառն օդոյն եւ այն մեծ ձկնորսութեան, զոր միայն Նորվուտլանտի ձկնորսութիւնը կրնայ գերազանցել: Լայնութեան 68 աստիճանի տակ՝ հիւսիսային դրիցն հակառակ, Տրոնթհայմէն աւելի ցուրտ է: Փետրուար ու Մարտ ամսոց մէջ անթառամ ծաղկը կամ զատկածաղիկը հոս արդէն ծաղկած է: Օդոյն բարեխառնութեան միայն մեքսիկեան խորշայորձանքէն յառաջ եկած ըլլալն անկէ ալ կ'իմացուի, որ նորուեգեան թերակղզւոյն ներքին կող-

մերը, Լաիլանտ կամ Լաբոնիա, ջերմաչափը (Ռ.) Յունուար ամսոյ մէջ շատ անգամ շաբաթներով 20 եւ 30⁰ մէջ կը խաղայ, եւ սնդիկը կը սառի. մինչ Լոֆոթ կղզեաց վրայ մի եւ նոյն ժամանակ մեծամեծ ձկնորսութիւններ կ'ըլլան: Եթէ Լոֆոթ կղզեաց հետ մի եւ նոյն լայնութեան աստիճանն ունեցող սիպերեան տափաստանաց մեր մտադրութիւնը վայրկեան մը դարձնել ուղենք, երկրիս վրայ տիրող ամենամեծ ցրտութիւնն հոն կը գտնենք: Երկրագնդին ամենացուրտ Վորժսեանսք քաղաքը՝ բոլոր տարին բնակութիւն ըլլալով, Յունուարի մէջ ջերմաչափն 39 աստիճան ցուրտ կը ցուցնէ եւ հասարակօրէն տիրող ամենամեծ ցրտութիւնը 51 Ռ. աստիճան է: Միպերիա, երկիրն իր բովանդակ ընդարձակութեամբն՝ ամբողջ տարին 400—500 ոտք խորութեամբ սառած է, եւ ամառն կիզիչ ջերմութեան ատեն՝ միայն մակերեսովը հազիւ կը հալի: Պարագայ մը, որով՝ սառուցեալ խաւերու մէջ Մասնաբնակ ըսուած նախաջրհեղեղեան անասունն իւր մորթովն ու մաղերովը բոլորովն անարատ պահուած եւ մեզի ծանօթացած է: Այսու ամենայնիւ Միպերիայի, Լաիլանտի կամ Լաբոնիայի անսահման տափաստաններու վրայ ամառան ամէնէն երկայն օրերը ջերմութիւնն այն աստիճանի կը սաստկանայ որ ջերմաչափը 20—25⁰ կը բարձրանայ: Ընդ հակառակն, Լոֆոթ կղզեաց վրայ ջերմութիւնը ծովու մերձաւ-

որութեամբն ու քաղցրաշունչ հովերով կը մեղմանայ եւ կը բարեխառնի, այնպէս որ տարւոյն ամենաջերմ եղանակին զով տեղ մը խնդրողն՝ Լոֆոթ կղզիք իւր գիւղագնացութեան յարմար տեղ կրնան յանձնուիլ: Այս ծովային կլիման չարիք մ'ունի միայն, այն է՝ անձրեւաց առատութիւնն, այնպէս որ տարւան ամէն օրւան կէսն անձրեւով կ'անցնի. բայց բարեբախտաբար երկինք այսօր մեզի կը խնայեն՝ եւ չքեղ կապուտով մը զարդարեալ մեր վրայ ծիծաղերես կը հային: Այսու ամենայնիւ՝ կղզեաց վրայ կենդանութիւն մը չկայ, իրենց արձայները նորոգող եւ ուռկանները կարկտող քանի մը ձկնորսք միայն կը տեսնուին, որ հետաքրքրական նայուածքներով մեր նաւը կը չափեն, ասոնցմէ զատ ամենայն ինչ մեռեալ է: Եթէ ուղենք իմանալ՝ թէ ինչ է ուրեմն այս կղզեաց կարեւորութիւնը, Յունուար եւ Փետրուար ամսոց մէջ պէտք ենք հոս գտնուիլ: Ամէն տարի այս ատենները Նորուեգեան եղեբքներէն 20,000 ձկնորսք հեղեղիման երկիրը կը կոխեն եւ իրենց համալուար ձկնորսութիւնը կը սկսի: Որքը գլխաւորաբար ձողաձուկն է, որ անյիշատակ ժամանակէ վեր, ամէն ձմեռ Յունուար ամսոյն վերջերն այս կղզեաց խմբոյն արեւելեան զին ծանծաղ աւազակոյտերը խուզարկելու, իր զոյգը գտնելու եւ ձկնելու կ'ըլլէ: Որսացուած ձկանց առատութեանը վրայ դադափար մ'ունենալու համար, գիտնալու է որ

Յունուար, Փետր. եւ Մարտ ամսոց մէջ եղած որսէն 20—30 միլիոն ձուկն կ'ելլէ՝ որ անմիջապէս նոյն տեղն 7—8 միլիոն մարք կ'արժէ։ Չկնորսաց այս խուռն բաղմութիւնն անտարակոյս օդոյ ապականութիւն ալ յառաջ կը բերէ։ Ուր որ ծովու գոգ կամ պղտի խորշ մը, կամ հովէ եւ մրրկէ քիչ մը զերծ տեղ կայ, օտարաց վարձելու համար՝ կաշնոյ տուար տախտակներէ շինուած մամուածածկ յարկերով անարգ եւ գժուձ բնակարաններ կան՝ որոնց մէջ պատուհանի տեղ ծառայող յարկի լուսանցքէն արեւը, ձիւնն ու անձրեւն ազատ մուտք ունին։ Այսպիսի իրձիթներու մէջ, մինչդեռ դուրսը փոթորիկն ու մրրիկը կը կատողին, դառնաշունչ հովը ձիւնն ամէն ծակերէն ներս կը մղէ ու կը դիղէ, ատեն կ'ըլլայ որ 6—12 հոգի պատսպարած կ'ըլլան։ Եթէ մտածուի՝ թէ օդն որչափ կ'ապականի այսպիսի անձուկ տեղւոյ մը մէջ այսչափ մարդկանց արտաշնչութենէ, մաշկեայ զգեստուց խոնաւութենէն եւ մնացեալ ձկանց դարչահոտութենէն, անբնական իրերեւայ թէ այս մարդիկ ինչպէս կը դիմանան. բայց անոնք լաւագունի վարժած չըլլալով, այնչափ գոհ եւ երջանիկ են, ինչպէս որ անգղիացի իշխան մ'իւր պալատան մէջ. բաւական որ գործերնին յաջողած ըլլայ։

Ապրիլի սկիզբները ձկերն աներեւոյթ կ'ըլլան եւ բաղմութիւնը ցրուելու կը սկսի. Ապրի-

լի 14ին նաւերն աներեւոյթ կ'ըլլան, բայց Յունիսի սկիզբներն աւելի ուրախութեամբ կը դառնան կուգան, որ լոֆոթ կղզեաց վրայ չորնալու համար իրենց ձգած ձկերը ժողովին։ Թէպէտ այս ձկերը բոլոր ժամանակ առանց հսկողութեան կը մնան, բայց նորուեգեան համեստութիւնն շատ ցանցառ գողութեամբ կ'արատաւորի։ Մի եւ նոյն ժամանակ Տրոնթ հայմ եւ Պերկէն քաղաքներէն ալ վաճառականք կուգան եւ իրենց նաւերով ամէն տեսակ վաճառք կը բերեն։ Այն ատեն եռանդուն եւ բանուկ փոխանակութիւն մը կը ծագի ձկնորսաց եւ վաճառականաց մէջ, ձկնորսք հնչիւն արծաթի մեծաքանակ գումարով մը գոհ՝ եւ առանին պիտոյքը լեցնող ամէն տեսակ առարկաներով դէպ ի հայրենիք առագաստնին պարզած ատեն՝ նորուեգեան մեծ վաճառականք խարկաձկամբ, ձողաձկամբ (սալմալ օսուող) եւ չոր ձկամբ իրենց նաւերը բեռնաւորելով բոլոր աշխարհք՝ Հափսնա, Բիոյ տէ Ժանէյրոյ, եւ Չինաց երկիր կը տանին։

Այս ամէն փառաւորութենէ Յունիս ամսուան մէջ մեզի համար շատ քիչ բան մնացած էր տեսնելու, որովհետեւ ամառ ատեն ձկնորսութիւնն աննշանակ է։ Սակայն մեծաքանակ ու ու մեծագործ բնութիւնն եւս առաւել մեր մտադրութիւնը գրաւած է։ Որպէս զի այս լոֆոթ կղզեաց վրայ ճանապարհորդք կատարեալ ծանօթութիւն ունենան՝ մեր շոգեհաւն այս կղզեաց

խմբոյն Վիմսէօ եւ Ռաֆթ ներդուցներէն անցնելով՝ եզերքն ի վեր յառաջ կ'երթայ: Այս երկու ներդուցներու մէջը ժայռերն իրարու այնչափ մօտ են, որ կարծես թէ նաւը երկու պատերու մէջ տեղէն կ'անցնի. ժայռասայլը 2000—3000 ոտք մեր գլխոյն վերեւը բարձրացած են. սառնակոյտը շագուցիչ սպիտակութեամբ ժայռից ծայրերէն կախուած կեցած են: Ասդին անդին միայն փոքր դալարագեղ դաշտեր կան, որոնց վրայ ոչխարներ կ'արածուին: Առարկայից ամէն լոպէ փոխուելովը միտքն այն աստիճանի զբաղած է, որ առանց զգալու՝ օրը կը տարածամի եւ մենք արեւելեան եզերաց վրայ եղող Ղէօտինկէն համբաւաւոր վաճառականական քաղաքը կը հասնինք: Արդարեւ շատ գեղեցիկ է այս տեղը, դալարագեղ մարգագետնի մը վրայ իւր քանի մը սպիտակ եւ կարմրագոյն տներովը, իւր բոլորտիքն առնող ցարասեաց պուրակն եւ անկէ բուրող անուշահոտութիւնն զմայլելի բրած են անոր գեղեցկութիւնը: Մեր շոգենաւը Ղէօտինկէն թողուց, յառաջ դնաց, Լոֆթ կղզիք ալ աչքերնէս հեռացան, աներեւոյթ եղան. արեգական աղօտ եւ աննշոյլ սկաւառակը մայր մտնելու մօտ է. շերտ շերտ ամպեր ծոպանման իր վրայ օդոյ մէջէն կախուած են, որոնց բոլորտիքն արեւու լուսէն, ոսկեղէն վերջաւորի նման կը շողան կը փայլին: Թնդանօթի հարուածը դարձեալ մեզի կը ծանուցանէ՝ թէ կէս գիշեր է եւ արեւը նո-

րէն բարձրանալու պիտի սկսի: Առաջին անգամն է որ ճիշդ հիւսիսային կողմը հորիզոնի վրայ կէս գիշերային արեգակը կը տեսնենք: Մեր ամենուն համար չտեսնուած բան, անոր համար ալ բոլոր նաւային ընկերութիւնէ՝ «Հոսպի» ուրախական աղաղակներով եւ բաժակաց շառաւմամբ ջերմագոյն կ'ողջունուի:

Երրորդ օրն առտու կանուխ թրոմսէօ հասանք, որ հիւսիսային Գլխոյ եւ Տրոնթ հայմի մէջ ամենանշանաւոր քաղաք է: Ո՛վ կրնար հաւատալ, թէ Նորուեգիոյ հիւսիսային կողմը գրեթէ 70 լայնութեան աստիճանին տակ՝ տնկերն ի կենաց զուրկ գտնելու տեղ, կենդանութիւն զգեցած ըլլան: Աննաչաղարգեալ տերեւներով հացենի եւ ցարասի ծառերը տեղւոյն զարդարանք եւ կենդանութիւն տուած են: Ցարասին՝ ամէն ծառերէ աւելի դէպ ի հիւսիս տարածուելուն՝ հիւսիսարեւմտեան համար շատ յարգի ծառ է: Այս փայտէն են նաւերը, տները, ամէն տան կահ կարասիքը, հոս կը բարձրանան նաեւ 3—4000 ոտք բարձր սայրեր. ձեան ընդարձակ դաշտերը կը յիշեցնեն մեզի, որ դէպ ի հիւսիս բաւական յառաջացած ենք: Քաղաքն՝ որ միայն քանի մը երկայն փողոցներ ունի՝ 5000 բնակիչ կը համարէ, որոնց մէջ Լաբնիացիք բաւական բազմութիւն են: Տներն՝ որ մաքուր տախտակներով շինուած եւ մաքուր ներկուած են, բոլոր փայտաշէն են, հասարակօրէն մէկ դատիկոն եւ պատու-

Համեները ծաղիկօք զարդարեալ: Կենդանի առու-
տուրը նաւահանգստի մէջն է, ուր ամէն ազգի
նաւք երկաթ նետած կեցած են: Անգղիացիք,
Գաղղիացիք, Գերմանացիք եւ Ռուսք, որ իրերին
բերքը՝ ձուկն, ձկան իւղ, ծանրագին մորթեր
գուրս կը հանեն: Հոս նաւահանգստին մէջ հիւ-
սիսային արջոյ մը մորթը 130 մարբի վաճառե-
ցաւ: Կէտ ձկան ձկնորսներն այս քաղաքէն դէպ
ի Շրիցպէրէ եւ Նովայա Սեմլիա որսի կ'ելլեն.
ուսուսնական արշաւանաց կենդրոնաւայրն ալ այս
քաղաքն է. ճանապարհորդք իրենց արշաւանքն
ընելու համար ասկէ ճամբայ կ'ելլեն: Իբր զար-
մանալիք կը յիշատակենք՝ թէ այս փոքր քա-
ղաքն իւր սահմանաց համար առանձինն նամա-
կագորոշմ ալ ունի, որուն կնիքը սրաւար եղջե-
րու մին է:

Մեր նաւն իրիկուան դէմ Թրումսէջէն կը բաժնուի, Ուլֆոֆիորտի առջեւէն անցնելով Լինկշթուռն հրուանդանը կը դառնայ եւ 70—80 քիլոմէրը ցամաք երկրին մէջ յառաջացող Լինկէնֆիորտ ծովախորշը կը մտնէ: Ինչպէս որ մահամբժ հիւանդի մը վերջին տոննները կենսական ոգիք յանկարծական բորբոքմամբ կենաց վերջին կայծերը կ'արձակեն, այսպէս ալ հոս մերձ ի մահ եղող բնութիւնը՝ հիւսիսոյ մահաբեր քունը չննջած՝ իւր մեծայաղծ զետեւութիւնն ու շքեղ փառաւորութիւնը պարզելու համար՝ վերջին յուսահատական ճիգ մ'ըրած կ'երեւայ:

Նորուեգիայի բարձրաբերձ (5000 ոտք բարձրութեամբ) լեռինք բովանդակ խորշը պաշարած են, եւ ծովուն մէջէն իրենց սահել սայրերն գէպ ի երկինք կը բարձրացնեն: Ահագին ձեղքերով մեծանիստ սառնակոյտեր սոյն լեռանց սուր ծայրերէն կախուած կեցած են, բազմիցս յանկարծ կը բաժնուին կ'իյնան, որով սառնագետ մ'իւր սրննթաց ջրովն իրրեւ ջրվեժ մը սաստկութեամբ ի ծով կը գահաձիւթի: Երբեմն սառույցի հագգին կտորներ որոտածայն գլորմամբ գէպ ի ծով կը հօսին: Այս վայրենութեանց կեդրոնն է Վինկէն գիւղաքաղաքը. դալարագեղ դաշտի մը վրայ կառուցեալ է եկեղեցին, մաքուր աներն իրենց փոքրիկ պարտեզներով եւ մշակեալ արտերով եկեղեցւոյ բոլորտիքն առած են: Գեղեցիկ ցարասեաց անուշահոտութիւնը զոր թեթեւ հով մը մինչեւ մեր նաւը կը բերէ, բարձրաբերձ լեռանց դադաթը կը հասնի: Շարք շարք վրայէ վրայ շարուած ապառաժի կոյտերն յանդուգն դիրքով մը թշնամաբար իրենց տխուր շուքը այս խաղաղ գիւղաքաղաքին վրայ նետած ատեննին, իրենց հակառակ կողմը գտնուող սայրերն ու ձիւնագաշտերն երեկոյեան արեւուն բոցասփիւռ լուսովը կը փայլին կը շողան: Անմուռանալի պատկեր մ'այն ամէնուն համար՝ որ զայս կը տեսնեն: Ժամը գիշերուան 11ն է, սակայն գետ լոյս է, ինչպէս որ ամառ ատեն միշտ երեկոյեան 7ին մեր քովը կ'ըլլայ: Հոս Վինկէն քաղաքն ցո-

րեկն ամբողջ երկու ամիս կը տեւէ, ասոր հակառակ՝ ձմեռն ալ երկու ամիս գիշեր ունին քաղաքիս բնակիչք։ Թէպէտ տկար լուսինը կամ հիւսիսային եւ օրրստօրեայ վերջնաշաղ լոյսը՝ կէսօր ատեն այս կողմերը կը լուսաւորեն, բայց լուսաւորուածը ձմեռան քնոյ մէջ ընդարմացած երկիր մըն է, չորս դին բոլոր ձեամբ ծածկուած է, ցրտութիւնն ամէն բան կ'ընդարմացընէ, ջրովէժք մոռնը են, ձիւնասաքք սառնամանեօք կապուած. նոյն իսկ մարդու ոտից քայլը ձեան վրայ իւր ձայնը կը մեղմացընէ, ծովախորշը միայն ձմեռան դէմ կը կենայ եւ երբեք չի սառիր, այնպէս որ ատեն ատեն՝ դրսի աշխարհքէն լուր բերելու համար նաւ մը կրնայ մերձենալ։ Թէ ինչ անձ կանօք բնակիչք ամէն օր արշալուսոյ ածելուն եւ արեգական ծագման կը սպասեն, դիւրաւ կրնայ երեւակայուիլ, թէ եւ լոպէական տեւողութիւն ունենայ։

Բայց օրերն հսկայաքայլ ածելու կը սկսին, Մարտի 21ին մեր օրերուն երկայնութեան կը հաւասարին. արեւն որչափ բարձրանայ, սառնամանեօք կաշկանդեալ բնութիւնն ալ այնչափ իւր կապանքը քակելու կը սկսի, բոլոր բնութեան վրայ կենդանութիւն եւ գործունէութիւն մը կը տարածի. սառնակոյտք դարձեալ գոռալով՝ գահաւանդներէ դէպ ի ծով կը գահաձիւթին. սառնագետք իրենց արջային քնէն կ'արթննան եւ վարագիլ պէս մոնչելով՝ ահագին ձիւ-

նակոյտերն արտերու եւ դաշտերու վրայ մղելու կը սկսին, եւ ուր որ ափ մ'ազատ երկիր մնայ, հիւթեղ եւ պարարտ դալար խոտը կը սկսի ծլիլ, եւ ալ անմտանելի արեգական ներքեւ ցարասիք այնպիսի լայն, թարմ եւ կանաչագեղ տերեւներ կը բանան, որ աչքերը կը զմայլեցընեն։ Ըստ բնագիտաց, այս մշտատեւ լոյսը՝ տնկոց եւ բուսոց համար ջերմութեան պակսութիւնը կը լեցընէ, այնպէս որ դարին՝ Եգիպտացոց երկիրը՝ Նեղոսի մօտերն հասունցած ժամանակ, հոս ալ կը հասնի, այսինքն՝ 90 օրեան մէջ։ Այս երկարատեւ ձմեռէն ետքն՝ առանց անցքի անմիջապէս ամառ կը սկսի, որ դժբախտաբար հաղիւ երեք կամ չորս ամիս կը տեւէ, եւ յետոյ անմիջապէս անողոր ձմեռան տեղի կու տայ։

Այս վայրենի եւ դաղանային բնութեան մարդկային սրտին վրայ որչափ ճնշիչ ազդեցութիւն ունենալն ու այն սիրտը բարեմոյն եւ զուարթ հանգամանքէ զուրկ թողուլն ո՞վ չի գիտեր։ Սակայն եւ այնպէս տեղացիք իրենց յատուկ յանկուցիչ կերպով մեր համակրութիւնն ստացան. սրտերնիս ասոնց հետ կապուեցաւ. գուցէ մեր գութն ըլլայ որ այն խեղճերուն խիստ վիճակին վրայ շարժեցաւ. եւ կամ մեր այս բարեմոյն զգացմունքն անոնց յարատեւութենէ յառաջ եկած ըլլայ, որով այս վայրենի եւ անհանդուրժելի կլիմային հակառակ այսպիսի երկրի մը մէջ տեւողական հաստատութիւն հիմնած

կեցած են: Ինչ եւ իցէ, մեր շողենաւն ասոնցմէ հրաժեշտ առնելու համար սքանտինաւեան դրօշը պարզած ատեն, ցամաք երկրէն ալ մեզի բարի ճանապարհ մաղթելու համար՝ նոյն դրօշը ծփալու սկսաւ, եւ ըստ սովորութեան երկրին՝ տեղ տեղ գլխարկք եւ թաշկինակք օդոյ մէջ երերալու սկսան, իբր այն թէ բազմաժամանակեայ եւ մտերիմ բարեկամներ եղած ըլլայինք:

Մեր շողենաւը լինկէն խորշէն բաժնուելէն ետքը Արնէօ եւ Գաակէօ բարձրաբերձ կրդզեաց մէջէն, հանդէպ արեգակն, բաց ծով՝ համատարած Ովկիանոսն ելաւ: Թնդանօթի կրկին հարուած մը դարձեալ մեզի կէս գիշեր ծանոց: Երկրորդ անգամն է որ այս ժամուս՝ կէս գիշերուան մէջ արեգակն հորիզոնին վրայ կը տեսնենք. բայց այս անգամ շատ տարբեր, եւ բոլորովին այլակերպ տեսարաններ կը ներկայացնէ մեզի: Ա՛լ խատուտիկ տնակներով զարդարուած դալարագեղ արտեր ու դաշտեր չեն, բարձրաբերձ եւ հուժկու լեռանց զարհուրեցուցիչ դիմքը չէ որ մեր առջեւ կ'երևն, այլ՝ սարսափելի, բըստմենի եւ խոպան դատարկութեամբը վայրագ, արջային բնութիւն մը: Ցամաք երկիրը կը տափանայ, անվերջանալի եւ անսահման սարահարթ մը կը սկսի, որ 1000 ոտք բարձրութենէ սեպաձեւ զառիթափով մը կամաց կամաց կը խոնարհի մինչեւ ծով կ'իջնայ: Բուսոց եւ տնկոց հետքն անգամ չի տեսնուիր, լերկ քարեր ու ժայռերու

ծերպերուն վրայ գծուած մամուռ մը իր գոյութիւնն որոշեալ ժամանակ մը կ'երկարէ: Չորակ ու ծործորները ձեամբ ծածկուած են. ցամաք երկրին վրայ աչքդ ուր որ դարձնես ձիւն, ձիւն, ձիւն: Մինչեւ ցայս վայր եզերքը պաշտպանող կղզիք եւ ժայռք կ'անհետանան բոլորովին, եւ աներեւոյթ կ'ըլլան: Հիւսիսային ուժգին մրրիկներ, կատաղի փոթորիկներ, դառնաշունչ հովեր ամէն տեղ համարձակ մուտք կը գտնեն: Մեր շողենաւն ալ կը սկսի հողմակոծիլ եւ ալեաց ուժգնութենէ յառաջ եկած տատանումը մեր վրայ ալ անհաճոյ ազդեցութիւն մ'ընելու սկսած ըլլալուն՝ մէկիկ մէկիկ մեր սենեակները քաշուելու կը սկսինք, եւ արդէն իսկ քնոյ ժամանակ է, որպէս զի վաղն առտու Համէրֆէսթ արթննանք:

ամէրֆէսթ. բովանդակ աշ-
խարհի ամէնէն հիւսիսային
քաղաքը, 71 լայնութեան
աստիճանին մօտ: Լայնու-
թեան աստիճան մը՝ որուն
ներքեւն՝ հիւսիսային Ամե-
րիկայի մէջ, այն ֆրանքի-
նեան դժբախտարշաւները
ստունամանեաց եւ ձեանց մէջ ի կո-
րուստ մատնեցաւ: Պէրկէն քաղաքին
հանսէական¹ նշանաւոր վաճառականներէն կան-
գնեալ այս քաղաքը, իւր գոյութեան շարունա-

¹ Հանս կամ Անս (Գերմաներէն am See, ծովու քով,
ծովային բացատրութեան համաօտու թիւնն է որ նաեւ
տեւտոնական (գերմանական) Հանս կ'ըսուի), առեւտրական
դաշնաւորութիւն մըն է հիւսիսային Գերմանիոյ այլեւայլ

կուլթիւնը վաճառականութեան պարտական է, որովհետեւ առանց այս նպատակն ունենալու՝ ոչ դք հոս գաղթած կ'ըլլար: Առ այժմ՝ Համմերֆէսթ 2000 բնակիչ ունի, որոնց կէսը վաճառականութեամբ, կէսն ալ ձկնորսութեամբ կ'ապրի: Կարելի եղածին չափ անմիսիթար է քաղաքին գիրքը. շրջակայքը չէ թէ միայն ծառ՝ այլ եւ թուփն անգամ յառաջ չի գար: Քաղաքին բոլորոտիքն առնող լերկ ժայռերն իրենց ձիւնակուտերովը քաղաքին շատ անգամ վտանգաւոր կ'ըլլան: Ժայռերու ոտից վրայ շինուած են աները՝ որոնց ատաղձը հեռաւոր տեղերէն, Սպիտակ ծովու ճանապարհաւ Ռուսաստանէն կամ Տրոնթհայմէն կը բերուի: Վաճառականական ծովային երթեւեկութիւնը Էախթ (Yacht) ըսուած սեւագոյն նաւերով կ'ըլլայ, որոնք ցական տեղ բարձրացած ողնայարի եղջիւրներ ունին, իրենց մեծ եւ չորեքանկիւն առագաստին վրայ սեղանանիստ ձեւով ուրիշ առագաստ մ'ալ կը

քաղաքաց, որք եւ վաճառակից քաղաքը կը կոչուին: Այս դաշնաւորութիւնը ԺԳ դարու սկիզբները կազմուեցաւ. ԺԳ դարու վերջերը 64 քաղաք ունէր իւր մէջը, ընդ որս քանտորիաւեան Պերկէն եւ Համմերֆէսթ քաղաքները: Նաւատորմիդ, զօրք, առանձինն գանձ եւ ինքնիշխան կառավարութիւն չնորհուած էր այս դաշնաւորութեան, որուն նպատակն էր վաճառականութեան ապահովութիւն, շահ եւ պաշտպանութիւն: Դաշնաւորութիւնը չորս դասով բաժնուած էր, Վանտալ, Ռենտս, Սաքսոն, Բրուս, որոնց ամէն մէկը մայրաքաղաք ունէր: Վիւպէք, Կոդոնիա, Պրունսվիք, Տանցիկ: Վիւպէք այս քաղաքաց գլուխն էր: Միացեալ եօթն դասաւոր հասարակապետութեան հաստատութիւնը մահացու հարուած մ'եղաւ այս դաշնաւորութեան եւ Հանսի ամբողջ վաճառականութիւնը Հոլանտայի անցաւ:

պարզեն եւ ճիշդ վերինկեցի նաւերու նման շինուած են, որոնք հազար տարի յառաջ Ովկիանոսի վրայ մինչեւ Կրէօնլանտ եւ Ամերիկա կը նաւէին: Այս նաւերը դէպ ի հարաւ ճանապարհորդութիւն ըրած ատեննին՝ ձողաձկամբ բեռնաւորեալ են, որ Պէրկէն քաղաքն իրենց բեռը թափելով՝ ի դարձին տեսակ տեսակ պաքցամատով լեցուած սեւաների դագաղներ կը բերեն: Դագաղն անգամ դրսէն կը բերուի:

Համմերֆէսթի մէջ կաթուղիկէ առաքելութիւն մ'ալ հաստատուած է: Այս առաքելութիւնը նորաշէն գեղեցիկ եկեղեցի եւ դպրոց մ'ունի: Կայ նաեւ վանական քերք մայրական խնամոցն յանձնուած կարգաւորեալ հիւանդանոց մը: Արդարեւ քիչ զոհողութիւն չէ բնակութիւն հաստատել այսպէս զգեալ, վայրենի տեղ մը, ուր տարւոյն չորս մասին երեքէն աւելին խիստ եւ ամենադառն ձմեռ մը, անտանելի եւ անողորմելի ցրտութիւն մը բոլոր երկրին տիրած է, այնպէս որ գործաւորք Յունիսի մէջն անգամ ձեռնոցներով աշխատելու ստիպուած են: Բայց ինչ որ այս տեղացի վաճառականաց համար շահասիրութեան ցանկութիւնն յառաջ կը բերէ. նոյնն հոգեւորապէս յառաջ կը բերէ՝ եղբայրակցաց բարոյական եւ նիւթական բարեացն համար անձնանուիրութեան փոյթն ու եռանդը, այս հոգեւոր առաքելոց համար: Այս վայրենի տեղոյն ամբողջ բնակչաց միակ միսթիարու-

Թիւնն այս առաքելութիւնն է: Այսպիսի ամենադառն եւ ամենախիստ պարագայից մէջ, աշխարհի ամէն կողմը կաթողիկէ կրօնը միայն անձնանուէր եւ եռանդուն պաշտօնէից ձեռքը, իւր հաւատացելոց միութարիչ ձեռք մը կ'երկընցընէ, եւ քաջալերել սիրտիանք կը մատուցանէ:

Համալիրօթէսթ բազմաթիւ Լատինտացիք կամ Լաբոնիացիք ալ կը գտնուին, որոնք երկրին ներսերէն կուգան իրենց պիտոյքն գնելու: Ասոնք ի սկզբան ամբողջ հիւսիսային Սքանտինաւիա բռնած էին. նոր քննիչք կը հաստատեն՝ թէ բոլոր հիւսիսային Խերոպայի նախնական բնակիչքն ասոնք եղած էին: Յընթացս ժամանակաց՝ Նորմաններու ցեղն, այժմեան Նորուեգիացիք, բոլոր արեւելեան եզերաց ամենալաւ տեղերը գրաւելով՝ դասոնք ներսերն ամալի եւ անպատրաստ տեղերը մեկնելու ստիպեցին, ուր որ հիմակ իրենց սրաւար եղջերուներովը (Renne) Թափառական կեանք կ'անցընեն: Ասոնց կէսն՝ աղքատները ծովեզերաց վրայ հաստատուն բնակութիւն ունին. իրենց սնունդն ձուկն է միայն. կէսն ալ Շվեդի եւ Նորուեգիոյ Լաբոնիա քաշուած են եւ որսորդք են: Այս ցեղն այժմ 30.000 հոգի է եւ երթալով սպառելու վրայ է: Ասոնց երեսաց դեղնութիւնը, ցցուած պտուսկրերը, շեղ աչքերը մոնկոլեան ցեղէ յառաջ եկած ըլլալնուն ապացոյց մը կը համարուի: Ասոնք՝ մինչեւ անցեալ դար, ըստ մեծի մասին կուսպաշտ էին:

Հոս գնդաձեւ ժայռեր ալ կան, որոնք այս Լաբոնիացիներէն իբր չաստուածք երկրպագութիւն կ'առնուին: Այժմ ամէնքն ալ քրիստոնեայ են. բայց հեթանոսութենէ մնացած աւելորդապաշտական սովորութիւններ ալ մէջերնին շատ մնացած է. մանաւանդ հմայական բժժանաց մեծ յարգ կու տան, եւ ընդհանրապէս գաղտնի մոգութեան արուեստին շատ տեղեակ կը համարուին: Օղւոյ չարաչար գործածութիւնը շատ տարածուած է իրենց մէջ: Լաբոնիացիք ջըղոտ, թիկնեղ, թանձրապորտ, գիրապարար, կաշմբուռն եւ կարճահասակ են: Թէպէտ աննպաստ կլիմայի մը տակն են, սակայն հիւանդութիւնը շատ հազուադէպ է. վրաններուն մէջ մշտատեւ միտոյն եւ սպիտակափայլ ձեան ազդեցութենէն աչքերնին միշտ արիւնալից է:

Հագուստնին շատ պարզ է. արք եւ կանայք լայն եւ մինչեւ ծոռնկերն երկայն պատմուճան մը կը կրեն, որուն տակէն լայն սրնազգեստ մը հագած են, որոնց ամէնն ալ սրաւար եղջերուի մաշկէն են. իրենց հագած մաշկեկաց յետնաւորմը դուրս կը ձգեն. վերջապէս ամբողջն ի միասին՝ հաճելի եւ սիրուն տեսք մը չունի: Ղերարկունին մաշկեղէն գօտւով մը շոջապատած է եւ գօտւոյն վրայ հանգրիճած, որով գօտւոյն վրայէն կախուած պարկանման պարապ մաս մը կը մնայ. այս վաստրեկուած դատարկը ծխոյ, պաշարի, օղւոյ սրուակի մնայուն մթերանոց է իրենց

Համար: Գօտիէն վար դանակի զարդարուն պատեանն ու ծխափայտի պարկը, դգալի եւ գաւաթի եղջերեայ ամանը կը կախուի: Ասոնցմէ զատ, գօտւոյն վրայ կարգաւ շարուած են, ըստ հարստութեան ստացողին, անագեայ, արուրեայ եւ արծաթի օղ կամ մատանիներ, իբր հմայական բժժանք, որոնք կրողին մեծ արժանապատուութիւն մը կուտան: Ոտքերնին տեսակ մը գանգրածայր մուճակ կը հագնին, որ ձիւնէ պատըսպարուելու համար սրնազգեստին հետ հաստատուն կը կապուի. այս մուճակաց մէջ տեսակ մը չոր խոտ կը տեղաւորեն՝ որ ոտքը չոր եւ շատ տաք կը պահէ, նաեւ ամենաբարձր ցրտութեան աստիճանին ափն: Եւ որովհետեւ արք եւ կանայք միեւնոյն հագուստն ունին, եւ արք ի բնէ անմօրուս ըլլալուն, առաջին տեսութեան դժուարին կ'ըլլայ զանազանելը, եւ ամենեւին իսկ չ'իմացուիր եթէ կանայք իրենց սեպհական գլխու եղջերեայ զարդը չունենան: Ասոնց բոլոր հարստութիւնը բազմաթիւ սրավար եղջերու ունենալու վրայ է. կան անձինք որ 5—10.000 սրավար եղջերու կ'ունենան. այս ընտանի սրավար եղջերուաց թիւը բոլոր լափլանտի կամ լաբոնիայի մէջ 4,000.000 կը համարուի: Վայրենի սրավար եղջերուաց հայրենիքն հարաւային Նորուեգիա է:

Թրոմսէյի մօտերը մեր ճանապարհորդ խումբն ասոնցմով զբաղեցաւ եւ անոնց յատուկ

եղած ամենայն ինչ տեսնելու փափազն յագեցուց: Ամէն ամառ՝ քաղաքէն ժամ մը հեռու Գարէսուանտոյ քաղաքէն, լաբոնիայի ընտանիքներ Շվէտ անցնելով վրան կը բանան: Եւ որովհետեւ ամէն յարմար առթիւն ճանապարհորդաց հետաքրքիր այցելութեանցը առարկայ կ'ըլլան, անոր համար այսպիսի առիթներն իրենց շահուն գործածելու եղանակին մէջ շատ քաջ են: Թրլթրակ լեզուաւ եւ ժտութեամբ մը՝ իրենց զանազան ապրանքները՝ սրավար եղջերուի մորթ, մաշկեկէ մուճակ, դանակ, դգալ եւն վաճառելու շատ յաջող եւ ծարպիկ են. իրենց վրաններն ու սրավար եղջերուները կը ցուցնեն, զանոնք կը կթեն, եւ կաթն հրամցնելու կը փութան:

Ասոնց հետ բոլորովին զբաղած ըլլալով՝ ճամբայ ելլալու համար մեր շոգենաւուն տուած ձայնը՝ սուլելը քիչ մնաց պիտի չլսէինք: Համէրֆէսթէն ալ հրաժարուեմ առնլու ժամանակն հասաւ, շոգենաւու խորխին առնուելէն ետքը, երկու կողմանէ ալ թաշկինակ ու գլխարկներ շարժելով դէպ ի շիւսիսային Գլուխ ճամբայ ելանք:

Բայց հոն դեռ չհասած մեր բարեսիրտ հրամանատարը՝ նորուեգեան թռչնագաւառն ալ ուզեց մեզի ցուցնել. անոր համար Մակէրէօ կղզւոյն առջեւէն նեղ նեղուցէ մը անցնելով՝ Սվէրհոլմթլուպպէն ելանք՝ որ ծովէ քանի մը հարիւր ոտք բարձր մամռով ծածկուած սեպա-

ձեւ լեռ մըն է: Հիւսիսային թռչնագաւառներ արդէն տեսած եւ զարմացած էինք. բայց հոս ափի բերան եղանք, ապշեցանք մնացինք, երբին երբին եւ գեղեցիկ գոյներով փետրազարդ թռչունք միլիոններով այս ժայռալեռան ծերպ ու սարերուն վրայ հարօրացած կեցած են, եւ անդադար թռչտելով ու ձուռողելով բովանդակ լեռան կենդանութիւն կու տան: Հրացանի կամ թնդանօթի հարուած մը եթէ լսեն, ախանջ խցընելու ճիւղ ու աղաղակներով իրարու կ'անցնին, անըմբռնելի վայնասուն մը կը բրդի: Ասանկ անհամար բազմութեամբ թռչտող թռչունք, թէպէտ թուիս ամպոյ մը նման արեգակը ծածկեցին, բայց դարձեալ լեռը լի էր թռչուններով: Որորն իւր ամէն տեսակներովն եւ ամէն ազգ թռչնոց հոս իր բոյնը դրած է. ամէնն ալ արագաթռիչ ըլլալէն զատ, լուղակ եւ քաջ միսրճող են. իւրենց միակ սնունդն՝ ձուկն որսալու մեծ ճարտարութիւն կը ցուցնեն: Ասոնց մէկ տեսակը միայն, յափշտակիչ որորը, ձուկ որսալ չկարենալուն՝ գողնալու, յափշտակելու եւ ուրիշ թռչուններն հալածելով եւ անոնց ըրած որսն աւար առնելով ապրելու ստիպուած է: Այս ժայռալեռան մօտերն՝ ահռելի միայնութեան մը մէջ նստող նորուգիացի մը կայ, որ այս թռչնալեռն իր շահուն եւ օգտին կը գործածէ. որովհետեւ այս թռչնոց միսը հաւկիթը, մանր ու փափուկ փետուրները եւ աղըր յաճախ փնտռուող եւ շատ

ծախուող ապրանք են: Ասոնց հաւկիթները ձեռք բերելու համար՝ ծայրը ժայռասայրին հաստատուած չուանի մ'օգնութեամբ վար իջնալով՝ ծերպերու մէջէն ժողովելու է, որովհետեւ այս սեպ ու ցից ժայռերու հասնելու ուրիշ ճամբայ չկայ:

Ի հեռուստ՝ երկայն ատեն սեւեռեալ աչօք այս հազուագիւտ տեսարանին նայած, ապշած եւ զմայլած ատեննիս, մեր շոգենաւը դէպ ի հիւսիս իւր ընթացքն յառաջ կը տանէր, եւ դէպ ուղիղ «Հիւսիսային Գլուխ» տանող ճամբան բռնած էր: Քանի մը ժամէն այս հրուանդանը մեր առջեւն ելաւ բարձրացաւ: Արեւելեան կողմանէ մեծ ազդեցութիւն մը չ'ընէր մարդուս վրայ. միայն եղջեր ըսուած, մասն, որ լեռան զառիվերին վրայ դուրս ցրցուած ժայռ մըն է, տեսնողին վրայ մասնաւոր ազդեցութիւն մը կ'ընէ: Ահա մեր շոգենաւն հիւսիսոյ ծայրը կը դառնայ եւ մէկէն «Հիւսիսային Գլուխը» սարսափելի ժայռ մը, մեր աչացն առջեւ ահռելի կերպով մը սեպացաւ:

Ոչ միայն Եւրոպայի հիւսիսային վերջին ծայրն հասած ըլլալնիս գիտնալն այս վայրենի տեսարանէն աչքերնիս վերցընելու կը ստիպէ զմեզ, այլ իւր ահաւոր տեսքը միայն՝ սարսափեցուցիչ ազդեցութիւն մը կ'ընէ նայողին վրայ: 1000 ոտք բարձրութեամբ ըմբոստ գլուխը դէպ ի երկինք վերցուցած, բոլորովն սեւ եւ լի

սպառնալեօք մեր առջեւը ցցուած կեցողը՝ գրեթէ ուղղահայեաց եւ աննման պատ մըն է։ Խուռ վութիւնն ու սյւլալութիւնը, սարսափն ու սոսկումը մեր ոսկրները կը թափանցեն, երբ երեւակայենք այն մրրիկն ու ալեկոծութիւններն՝ որ ձմեռն հոս յաճախ կը պատահին, երբ մտածենք թէ բարկացայտ ալիք կուտակ կուտակ եւ որոտածայն ծփանօք կատաղի ալիքներ փշրող այս ժայռապատէն կը փշրին, յետոս կը մղուին եւ զօրութենէ բոլորովն ինկած դարձեալ ի ծով անդր կը դառնան, իրենց փրփուրը միայն հարիւրաւոր ոտքով բարձր ժայռասայրերու վրայ թողլով։ Այս ալեաց կատաղութեան ապացոյց մը՝ այն «*հեռ*» ըսուած կարծր քարի կտորուանքն են, որ հոս եզերաց վրայ ալեաց ուժգին եւ մշտնջենաւոր շփմամբը հաւկթածեւ կամ գնդաձեւ ձեւ առած, եւ գնդամուղ խաղի (Billard) գնդակաց նման մարմուր յղկուած են։

Բայց սաստիկ փոթորիկներու եւ անթափանցելի մշոյ հակառակ՝ ձմեռն անգամ հիւսիսային եզերաց բոլորաթիւր գէպ ի ֆատսէօ եւ Առխանկէլ ճանապարհորդութիւն ընելն հնարաւոր է, ջերմացուցիչ խորշայորձանաց շնորհիւ, որ ծովածուփ սառնամանիքն ամենահարաւային սահմաններէն բերելով, Հիւսիսային Գլխէն 30 ժամ հեռու կը մղէ կը տանի, եւ եզերաց վրայ միջին բարեխառնութիւնը միշտ սառուցման կէտէն վեր կը բռնէ։ Տարակոյս չկայ որ այսպիսի ճա-

նապարհորդութեան մը համար, ձմերան ցրտոյն գէմ տոկուն նաւաստիներ եւ հմուտ հրամանատարներ պէտք է, որ մրրկալից օդոց, փոթորիկներու եւ թանձր մշուշ ու մառախուղի չնայելով, ժայռուտ տեղերէն զգուշանան եւ ճամբայ գտնեն։

Որչափ որ լերկ ու ողորմելի է մեր առջեւի լայնածաւալ երկիրը, նոյնչափ մեծ հարստութիւններ ծածկած է ծովն ի խորս իւր, որովհետեւ հոս ամենայն աղբ ձկանց խճողեալ կ'եռայ զեռայ։ Արդէն ճամբուն վրայ շատ անգամ ծովուն երեսէն դուրս ցցուած կէտ ձկան թիւկունք տեսանք, եւ ասոնց դուրս արձակած ջրոյ ճառագայթներով զուարճացանք։ Ծովուն ձկանց հարստութեանը վրայ հիմայ կը համոզուինք, որովհետեւ Հիւսիսային Գլխոյն դիմացը՝ վերոյ յիշեալ ձկնորսութիւնը կը սկսի։ Ամէն ուղեւոր բաւական է որ ծայրն առանց կերի երկաթէ հաստ կարթ մը կապուած առասան մը ծովն իջեցնէ. շատ չ'անցնիր՝ ի մեծ խնդութիւն հանդիսատես ընկերաց 1½ մինչեւ 2 ոտք երկայն ձուկ մը վեր կը հանէ՝ որ անմիջապէս խոհակերոց կը տարուի։

«ՀԻՒՍԻՍԸՅԻՆ ԳԼՈՒՒՍ» անուանեալ բովանդակ Եւրոպայի հիւսիսային վերջին ծագն եղող հրուանդանին վրայ ելլելու ատենն եկաւ, որպէս զի որոշեալ ժամուն վերը գտնուինք։ Հիւսիսային Գլխոյն արեւելեան դիէն մակուկով

ծովածոց մը կը մոնենք, որուն ի բնութենէ շի-
նուած սալայատակ եղերքէն ցամաք կ'ելենք,
եւ առուակի մ'ընթացիցն հետեւելով՝ կամաց
կամաց վեր ելելու կը սկսինք: Կէս գիշերը մօտ,
ժամը 11ն է, բնականապէս տուրնջեան պէս
պայծառ: Ջերմաչափի սլաքը 10° Ռ. կը ցուցը-
նէ: Քիչ մը յառաջանալէն ետքը՝ ամէն հովէ
պատսպարեալ ծաղկալից ծաղկաւետ փոքրիկ
մարգագետին մ'առջեւնիս կը բացուի: Մեծաւ
զարմացմամբ կը գտնենք բուսաբերութիւն մը,
որ մեր քով գարնան սկիզբները ձիւներէ ետքը
կը տեսնուի: Գտանք հոս պտիկ կամ ծափկո-
տրուկ (*Anémone*). տեսանք հրանունի կամ Գոր-
տնուկ (*Ranuncule*). ոսկեծաղիկ (*Chrysanthemum*).
դեղին մանուշակ եւ ճարպարմատ ծա-
ղիկ (*Grassette*): Հոս կան նաեւ մամռով
եւ տկար դալարով ծածկուած վայրեր: Ասկէ
ետքն հասանք խճաքարով ծածկուած ճամբայ
մը, որուն վրայէն քալած ատեն ոտքերնիս մէջ
կ'ընկղմէր, եւ հարկ կ'ըլլար վերէն առ այս վախ-
ճան երկնցած չուաններու դիմել, որ կարենանք
հաստատուն կենալ: Այս խճալից ճամբուն վրայ
բաւական դժուարութիւն կրելէն ետքը՝ վերջա-
պէս գագաթն հասանք: Ընդարձակ տափաստան
մըն է առջեւնիս բացուեցաւ՝ զուրկ յամենայն
բուսոց եւ տնկոց, եւ հով ու մրրիկներէ այնչափ
չորցած ու կարծրացած, որ կը կարծէկըք թէ
քարայատակի մը վրայ կը շրջնէք: Գրեթէ քա-

ռորդ ժամու չափ այս տափաստանին վրայ յա-
ռաջանալէն ետքն, հասանք այն կրանիդ կոթողին,
որ յամին 1873, Յուլ. 2ին Շվետի Օսկար Բ.
թագաւորին այցելութիւնը կը յիշեցնէր. միակ
խնքնակալն՝ որ յառաջ քան զպայտն Գերմանիոյ,
17 տարի յառաջ, այս բարձրաւանդակին վրայ
ելած ոտք կոխած է: Քանի մը քայլ ալ յառա-
ջանալէն ետքը՝ տափաստանին եղերքն հասանք,
ուր մեր աչքերն՝ եւ ակամայ իսկ, այս վերուստ
ի վայր ուղղաձիգ որմոյն յատակը դարձան. տե-
սանք ծովն, որ մութ գորշ գոյն մ'առած եւ ըստ
երեւութիւն անշարժ վիճակի մը մէջ, մեղմ վար
կը կենար, եւ դէպ ի արեւելք, արեւմուտք,
հիւսիս անչափ տարածուած էր, իրեն սահ-
ման ունենալով հորիզոն՝ որուն վրայ հիւսի-
սային անհասանելի բեւեռին ուղղութեամբն՝
անամպ պայծառ եւ գեղակապոյտ երկնից հաս-
տատութեանը վրայ, արեգակն՝ իւր աղօտ լոյսն
ու նսեմ նշոյլը համատարած Ովկիանոսին վրայ
կը հեղշոր: Այս միջոցիս թնդիւն մը թնդաց մեր
շոգեկնաւէն, որ ընկուզի կեղեւի մը նման, մեր
ոտից ներքեւը, ջուրց երեսին վրայ կեցած էր:
Այս թնդիւնը ծանոյց մեղի որ կէս գիշեր է:
Ո՛հ, արդարեւ փառաւոր եւ հանգիստական վայր-
կեան էր այս վայրկեանը. երբէք մեր մտքէն պի-
տի չելէ, մեր սրտիցը վրայ անջնջելի պիտի մնայ:
Ո՛ր Գուրբ ամենքդ, որ այնչափ զոհողու-
թիւններով, ողորմելի անկարող արարած մար-

դոյն՝ անկարող էակին ձեռքէն ելած խեղճ մե-
ծագործութիւնները տեսնելու եւ զարմանալու
համար լոնտոններ, փարիզներ, Վիեննաներ կը
շրջիք, ելէք ելէք դէպ ի՞նչ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳԼՈՒԽ՝
Ճանապարհորդութիւն մ'ըրէք, Եւրոպայի հիւ-
սիսային վերջին ծագն եղող երկրին այցելու-
թիւն մը տուէք. տեսէք Ամենակարող Արարչի
մը ճարտարապետութիւնն եւ միով ակնարկիւ-
րած մեծագործութիւններն եւ զարմացէք:
Մենք տեսնք եւ զարմացանք եւ հիացանք եւ
ապշեցանք: Մոռցանք մեր ամէն բանը, մոռցանք
այն ամէն սիրելիներն՝ որոնց դառն արտասուօք
մեր հրաժարականը տուած էինք, մոռցանք մեր
սրտից հատորները, մոռցանք մեր հայրենիքն ու
հայրենեաց մէջ մեր ամէն թողածն բոլորովին
մեր մտքէն հեռացաւ: Մեր սիրտը կապեցաւ
կաշկանդեցաւ այս գերազանց եւ մեծագործ
բնութեան հետ՝ որ հոս իւր արդուզարդէն
բոլորովին մերկացած, իր սկզբնական տարերքը
ջրոյ, ժայռի, հողոյ, օդոյ եւ լուսոյ լուծուած
կ'երեւայ, գուցէ հոս ամենազօր Արարչին մեծու-
թիւնն աւելի մօտէն տեսնելնուս եւ զգալնուս
համար: Մենք այս վեհ պարզութեան անդրդու-
ելի եւ անվերջով խաղաղութեան մէջ՝ յաւի-
տենականութեան կրկներեւոյթն ու հայելա-
պատկերը տեսած համարեցանք:

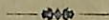
ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0177594

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԿՐԹԱԿԱՆ

Տ Ե Տ Բ Ն Ե Բ

- ՀԱՏՈՐ Ա. — ԳԱԽՆՍԻԼԵԱ. . . . Փր. — 50
ՀԱՏՈՐ Բ. — ԽԱԶ ՈՒ ԺԵՓԻԶ. . Փր. 1.75
ՀԱՏՈՐ Գ. — ԴԷՊ Ի ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՍ
ԳԼՈՒԽ Փր. — 35

